

Глянько О.С.

*курсант Юридичного факультету
Інституту кримінально-виконавчої служби,
м. Київ, Україна.
Науковий керівник: Пивовар І.В., к.ю.н.*

ПРАВООБМЕЖЕННЯ ОСОБИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ОСОБИ, ЗАСУДЖЕНОЇ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ)

На сучасному етапі розбудови демократичної правової держави формування її інститутів не заперечує можливість уведення певних правообмежень до її громадян. Для України як і багатьох інших європейських країн обмеження є невід'ємною рисою державно-правових інститутів та важливим правовим інструментарієм формування державної політики, впливу на поведінку людей, врегулювання інтересів держави, суспільства, громадянина.

В даній роботі пропонується загальна характеристика та проблеми застосування державою інституту правообмежень на прикладі однієї з найменш захищених, на наш погляд, категорій громадян в Україні, а саме осіб, засуджених до позбавлення волі.

Поняття правообмеження переважно асоціюється з позбавленням певного права громадянина, оскільки сама категорія «обмеження» говорить про урізання чогось, встановлення певних меж. Аналіз доктринальних та нормативних джерел дає підстави стверджувати про неоднозначність розуміння науковцями та нормотворцями як поняття «обмеження», так і категорії «правообмеження». Як свідчить аналіз доктринальних джерел в науці можна знайти безліч дефініцій «правообмеження», і різні науковці трактують його по різному. В першу чергу така ситуація пов'язана з тим, що розуміння «обмеження» залежить від сфери діяльності науковця. Деякі вчені охоплюють лише частину загального поняття, деякі намагаються охопити всі аспекти застосування даного поняття, та вивести єдину дефініцію.

Дотримуючись положень теорії держави та права, що зміст суб'єктивного права визначається трьома складовими: правом діяти, правом вимагати та правом на захист (або правом позову), уважаємо

достатнім для визнання обмеження правовим виключення з обсягу суб'єктивних прав хоча б однієї з правомочностей. Прикладом можна навести право приватної власності засудженого (ст. 325 Цивільного кодексу України) на земельну ділянку: тобто він формально може нею розпоряджатися (продати або обміняти), але фактично не може нею користуватися. Це є обмеження права діяти.

Відповідно до позиції держави обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правилами, що не є однорідними та загальними. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена» [1]. З даного трактування стає очевидним, що обсяг прав обумовлений встановленням певних меж у суспільних відносинах, за які не повинні виходити громадяни при реалізації своїх прав та свобод. Тобто людина може діяти лише в тих межах в яких встановлює їй закон. Наприклад, засудженим дозволяється зберігання примірників книг не більше 10 (ст. 109 Кримінально-виконавчого кодексу України) [2], а до вільних громадян дане обмеження, як відомо, не застосовується.

Тому можна зазначити, що обмеження одного з елементів кількісних та якісних показників права, змісту та обсягу, вже є обмеженням прав людини. Однак таке обмеження повинно бути виключно юридичним (регламентованим законами України), а не фактичним.

Таким чином, сучасний рівень розробленості проблематики обмеження прав і свобод дає достатні підстави означити такі основні сутнісні сторони змісту поняття правообмеження людини: 1) обмеження є винятком (виключенням) із загальної сукупності прав і свобод людини, що належать (або наданих) їй. Таке виключення, тобто кількісне зменшення вже належних людині прав і свобод, відбувається в силу різних об'єктивних чи суб'єктивних обставин. Така ситуація виникає при знаходженні особи в установі виконання покарань після винесення судом обвинувального вироку; 2) правове обмеження має місце, коли відбувається погіршення юридичного становища, що виявилось у зменшенні можливих варіантів поведінки; 3) обмеження являє собою звуження обсягу і (або) змісту конкретних прав і свобод шляхом встановлення просторових меж, тимчасових рамок, кола осіб або певних варіантів поведінки індивідів. Найбільш яскраві цьому приклади дають норми охоронного законодавства (кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та ін.).

Отже, *правообмеженням осіб, засуджених до позбавлення волі є встановлене державою та нормативно закріплене звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод внаслідок володіння особою спеціальним правовим статусом засудженого.*

До *ознак правових обмежень засуджених* необхідно віднести: 1) певне вилучення із загального статусу людини і громадянина, яке визначає спеціальний правовий статус; 2) прояв у погіршенні юридичного становища особи; 3) звуженість обсягу та змісту існуючих прав і свобод людини; 4) не лише утилітарний, а й каральний характер; 5) законодавча регламентація.

В результаті вивчення правових актів, що регламентують правообмеження осіб, засуджених до позбавлення волі вважаємо, що чинні правові норми, якими визначаються принципи та зміст обмежень прав осіб, які утримуються у виправних установах, в сукупності утворюють правовий інститут обмежень їх прав на свободу, де поки що відсутня чітка система і спадкоємність обмежувальних норм в схемі «міжнародно-правові норми – конституційні норми – норми спеціального законодавства».

Аналіз наукової, навчальної літератури та законодавства дозволяє виділити декілька найбільш репрезентативних *класифікаційних рядів правообмежень засуджених*, а саме: 1) залежно від виду прав, використання яких обмежено: а) особисті майнові та немайнові; б) політичні; в) економічні; г) соціальні; д) культурні; е) інформаційні; є) інші; 2) за джерелом закріплення: а) міжнародно-правові; б) національні правові (кримінально-виконавчого права, інших галузей права); 3) за типом правового регулювання: а) обумовлені загально-дозвільним типом правового регулювання; б) обумовлені спеціально-дозвільним типом правового регулювання; 4) за формою правообмеження: а) нормативні правообмеження; б) правозастосовні правообмеження; 5) за типом адміністративно-правового режиму установи виконання покарань, в якому перебуває засуджений: а) обумовлені перебуванням засудженого у виправному центрі; б) обумовлені перебуванням засудженого у виховній колонії; в) обумовлені перебуванням засудженого в арештному домі; г) обумовлені перебуванням засудженого у виправній колонії; б) за джерелом обмеження: а) юридичні; б) фактичні.

Вивчення вказаних видів правообмежень дає підстави означити такі *основні риси правової природи правообмежень засуджених*: 1) містяться як в міжнародних та і в національних нормативно-правових актах,

2) наявні в різних галузях вітчизняного права, починаючи з більш «жорсткого» - кримінально-виконавчого права й закінчуючи «легким» цивільним правом; 3) юридичні обмеження мають своїм джерелом конкретні норми щодо конкретних обмежень, на відміну від фактичних обмежень; 4) відсутність у кримінально-виконавчому праві чіткої відповіді і навіть предметної дискусії теоретиків щодо того, який тип правового регулювання застосовується в ньому призводить до невизначеного трактування існуючих правообмежень засуджених: від «дозволено все, що не заборонено» до «дозволено лише те, що закріплено в нормативно-правовому акті»; 5) концепція фактичних обмежень (правообмежень, які обумовлені ізоляцією або фактом ув'язнення) здобула значної популярності та визнання як у національних правових системах, так і в міжнародних стандартах), проте містить небезпечну складову – невизначеність того, що є наслідком ув'язнення «з неминучістю», тобто обмеження яких прав є «неминучими» в закритому середовищі; 5) поділ обмежень на нормативні та правозастосовні залежить від того, чи має орган державної влади дискрецію з застосування обмеження, чи таке обмеження здійснюється автоматично.

Критичний аналіз широкого кола правовообмежень осіб, засуджених до позбавлення волі, а також вивчення досвіду Франції та США, сприяли формулюванню *пропозицій щодо внесення змін до законодавства*, упорядивши деякі з таких обмежень. Зокрема, пропонується:

доповнити статтю 73 Кримінального кодексу України [2] частиною 2 такого змісту: «До строку відбування покарання не зараховується строк перебування засудженого у дисциплінарному ізоляторі»;

доповнити абзац 5 пункту 4 розділу XXVII Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 29.12.2014 р. № 2186/5 [3] та викласти у такій редакції: «Засудженим забороняється мати бороду та вуса (крім випадків, викликаних релігійними міркуваннями), дозволяється мати коротку зачіску».

Таким чином, здійснення теоретичних узагальнень та наведені пропозиції покликані вирішенню важливого наукового завдання в теорії держави та права – розробленню загальних теоретико-правових засад правообмежень, зокрема осіб, засуджених до позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05> (дата звернення: 18.01.2018).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/print> (дата звернення: 18.01.2018).

3. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затв. наказом Міністерства юстиції України від 29.12.2014 р. № 2186/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14> (дата звернення: 18.01.2018).

УДК 340.1(043.2)

Павлюков І.І.

*студент 2 курсу магістратури юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна.*

*Науковий керівник: **Бобровник С.В.**, д.ю.н., професор*

РОЛЬ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На сучасному етапі розвитку суспільства та держави відбуваються значні реформаційні процеси. Відповідно до мети здійснюваних реформ змінюються і цілі в праві, за якими змінюються і засоби їх досягнення. Саме тому проблема правових засобів є як ніколи актуальною в контексті вдосконалення правотворчого та правореалізаційного механізмів.

Категорія «правові засоби» була предметом наукового аналізу таких вчених, як С. Д. Гусарев, А. М. Денисова, А. П. Заєць, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, О. Л. Львова, О. В. Малько, Л. О. Макаренко,